

ADATOK
A
BUDAPESTI NYOMDÁSZ-TESTÜLET
TÁRSAS ÉLETÉBŐL.

Az ipartörvény módosítása alkalmából.

Irta
FIRTINGER KÁROLY
betűszedő

BUDAPEST, 1884.
Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete.
Pesti könyvnyomda-részvény-társaság

TARTALOM

Előszó

Bevezetés

I.

A fővárosi nyomdász-egylet keletkezése és tevékenységi köre

II.

Pénztári kimutatás 1877-től 1883-ig

III.

Halálesetek 1874-től 1883-ig

IV.

Általános megjegyzések

ELŐSZÓ

Szinte sejtem, hogy e szerény füzetke átlapozásánál nyájas olvasóimtól az leendő a legelső megjegyzés, hogy ugyan mi indíthatott engem mindezen, sok tekintetben nem éppen üdítőleg ható dolgok megírására? – A felelet az: hogy a jelen pillanatban napirenden lévő ipartörvényi reformálás ügyében való mozgalmat én is, – mint egyszerű munkás, sorsosaim érdekében, – több kezeim közt volt adattal támogassam, és ezzel csekély erőmtől telhetőleg szintén hozzájáruljak e nagyhorderejű s a nyomdászatra nézve életbevágó fontossággal bíró problema minél sikeresebb és megfelelőbb megoldásához. Teszem ezt azon édes reményben, hogy a dolgozatomban foglalt nézetek s intések nem fognak félreértetni, hanem mint egy igénytelen közharczosnak őszinte szavai az illető irányadó helyeken lehetőleg figyelembe vétetnek.

Együttal kérem t. olvasóimat, hogy a munkában előforduló hiányosságok iránt szíves elnézéssel viseltessenek.

Végül kedves kötelességet végzek, midőn a »*Budapesti könyv-nyomdászok és betüöntők egylete*« t. választmányának, élén ngs. *lovag Falk Zsigmond* érdemdús elnökével, hálás köszönetemet nyilvánítom azon szíves készségért, mellyel e zengémet kiadásra méltónak találta és az egylet költségén sajtó alá bocsátotta.

Budapest, 1884. január hóban.

A szerző.

BEVEZETÉS

Legyen világosság! A haladó szellemnek emez ősrégi jelmondata vezérelt bennünket e füzetke megírásánál. Meg akarjuk világítani e munkával a kis nyomdász-államban létező visszás és ferde állapotokat; s hogy e célunkat mind tökéletesebben elérjük, fölhasználtuk a jelenkor egyik legifjabb tudományának: a *statisztikának* hatalmas fegyverét. – Hogy mennyiben értük el célunkat, azt ítéljék meg mások; – hisszük, hogy nagyon is zilált viszonyaink közepette sikerült meglehetősen kerek és hű képét nyújtani mai társadalmi helyzetünknek. A dolgozatunk II. és III. részében kitüntetett számadatok – bár magukban véve némák és ridegek – világosabban és hatalmasabban beszélnek, mint akár egy Demosthenes vagy Cicero.

I.

A fővárosi nyomdász-egylet keletkezése és tevékenységi köre

Ez igénytelen munka terjedelméhez képest a következőkben kívánjuk vázlatát adni a jelenleg viruló *Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete* alapítási történetének.

Az egylet 1861-ben a fővárosi nyomdai főnökök és ügyvezetők által alapított és pedig oly célból, hogy a segédektől ugyanazon évben kért munkabér-javítást – melyet ezek a főnökök részéről történt megtagadás után strike útján akartak elérni, s a mely strike szintén nem mutatott föl sikert, – valamivel kárpótolják és ez által megszilárdítsák testületünkben a megzavart békét. – A főnökök kötelezték magukat minden segéd után hetenkint 10 krt fizetni a pénztárba, melynek hatásköre akkor csakis betegsegélyre, elhalálozás esetén a temetkezési költséghez való járulásra s az utazó szaktársak segélyezésére terjedt ki. A főnöki járulék egyharmada ezen pénztárba folyt, míg a fönmaradó kétharmad egy tiz év múlva életbeléptetendő rokkantpénztár alapjára fordított. A segédek járuléakai, mint rendes tagilletékek, a betegpénztárba folytak.

E segélyegylet tényleg 1861-ben kezdte meg üdvös működését s az első években csupán csak nyomdászok lehettek tagjai. 1868-ban, közgyűlési határozat folytán a *betüöntők* is fölvétettek egyletünkbe. A betüöntők ezen időig külön segélyegylettel bírtak; e határozat után testületileg csatlakoztak hozzánk s azóta teljesen saját testünkké-vérünkké váltak.

1866-ban alakult meg a *Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete*, melynek működése csakhamar pezsgő életet idézett elő a budapesti nyomdász-segédek körében. Célja volt tagjainak szellemi továbbképzése és anyagi helyzetük javítása. Tartattak minden hóban rendes taggyűlések, vitázó-estélyek, fölolvadások; – továbbá egyleti könyvtár s egy virágzó dalkör alapított. Ezen egylet által rendeztetett 1868-ban a hazai nyomdatermékek *első kiállítása*. – A tagok anyagi helyzetének emelése céljából az ausztriai kartársakkal egyetemben évenként rendes delegátusgyűlések (Buchdruckertag) tartattak. Így 1868. és 1869-ben Bécsben, 1870-ben Budapesten, 1871-ben Prágában, 1872-ben Brünmben. Az 1868., 1870. és 1872-ki ármozgalmakat szintén az önképző-egylet kezdeményezte. Ezen egylet által alapított végül 1869-ben a jelenleg is fönnálló *Typographia* egyleti szakközlöny és 1871-ben a nagy-horderejű *munkanélkülieket segélyező pénztár*.

1873-ban fényesen ünnepeltetett meg a nyomdászat Magyarországon történt meghonosításának négyszázados évfordulója, mely culturtörténeti ünnepélyen vidéki tagtársaink is szép számmal vettek részt.

1876. évi ápril hóban az önképző-egylet *általános nyomdász-statisztikát* vett föl az egész országban, melynek anyaga a »Typographia« ugyanezen évfolyamában körülményesen feldolgoztatott.

Az önképző-egylet megalapítása és az 1867-ben helyreállott alkotmányos élet, minek folytán a nyomdász-ipar nagy lendületnek örvendett, csakhamar megtanította a segédeket a maguk lábán járni s így történt, hogy rövid idő alatt a segélyező-egylet egész vezetése a segédek kezeibe került, kivéven az elnöki széket, melyet továbbra is valamely főnök töltött be.

1872-ben néhai *Hornyánszky Viktor* ur választott meg elnöknek és ugyanez évben vette kezdetét a tagok körében ama messzeható mozgalom, mely a föntemlített két egylet összeolvadását tűzte ki céljául. Fáradtságos munka és sok heves vitatkozás után végre létrejött ez ügyben a közös megegyezés és miután a magas kormány is helybenhagyta az egyesülést, az *új egylet* jelen alakjában 1876. évi november hó 1-én lépett életbe. – Az egyleti heti tagilleték ekkor 45 krból állott (1880. nov. 1-én fölemeltetett 50 krra). Betegsegély nyújtott naponta 90 kr. (1883. ápril 8-ka óta 1 frt) egy teljes évig; temetkezési járulék 50 frt. Rokkantsegély (1871 óta

nyújtatik) 3 frt, 1880. május 9-ke óta 5 frt; özvegysegély 50 frt; árvasegély (mely az egyesüléssel lépett életbe) gyermek- és havonként 4 frt. Munkanélküli tagok (nők) 6 frt és (nőtlenek) 4 frt segélyben részesülnek öt héten keresztül; átutazó szaktársak 3 frtnyi segélyt kapnak.

A főnökök az alapszabály szerint hetenkint 10 krt tartoznának fizetni most is minden tag után az egyleti pénztárba, azonban a *jelenlegi ipartörvény hiányos intézkedése* folytán sokan főnökeink közül nem találják szükségesnek ezen a méltányosság által követelt hozzájárulást és így az illető munkás kénytelen e 10 krt is saját zsebéből fedezni, azaz hetenkint 60 kr. tagsági illetéket teljesíteni.

Egy másik káros következménye jelen ipartörvényünk hiányosságának azon körülmény, hogy a munkások nem köteleztetnek az illető iparáguk körében létező segélyegyletnek tagjai lenni, mely körülmény magával hozta, hogy az egyleti tagok állandéka, mely az egyesülés előtt több mint 900-ra rugott, az egyesülési alapszabály életbelépésével 560-ra esett alá.

Az új egylet négy osztályból áll: *a)* betegsegély és temetkezési járulék nyújtása; *b)* rokkant-, özvegy-és árva-segély; *c)* munkanélküliek és átutazók segélyezése, és *d)* önképző-osztály. Mindegyik osztály külön kezelt pénztárral bír.

A három első osztály működéséről az egyesülés óta, munkánk II. részében adunk tüzetes kimutatást, itt tehát csak az önképző-osztály ténykedéséről kell még röviden megemlékeznünk.

A tagok továbbképzése czéljából elejétől fogva kellő gond fordított az *egyleti könyvtár gyarapítására*, úgy ismereteket terjesztő, mint szórakoztató könyvek vásárlása által, úgy hogy az jelenleg (1883 végével) 1044 magyar és 1047 német nyelvű kötetet számlál.

A téli idény beálltával rendszeren *tanfolyamok* indítottak a tagok számára a magyar, német és francia nyelvekben. – 1878-ban *második kiállítás* rendeztetett a hazai nyomdatermékekből, mely szakkiállítás fényes sikerrel ment végbe és a nagy közönségnél is méltó elismerésre talált. Ezen, szakmánkra rendkívül üdvös hatással volt eredmény arra indította az egyletet, hogy e kiállításról *Emlékkönyv* cím alatt körülményes jelentést adjon ki, melynek szerkesztését *Bendtnér József* kiváló szakférfi és egyleti tag vállalta el. – Anyagi érdekeink fölkarolása tekintetében sem feledkezett meg az önképző-osztály föladatairól. 1878-ban tartatott Budapesten, egyidejűleg a nyomdai termékek kiállításával, az első *országos nyomdászgyűlés*, 1881-ben pedig a második. Mindkét országos gyűlés igen jól volt látogatva a vidéki pályatársak küldöttei által és fontos határozatokat hozott a magyarországi nyomdászegyletek szervezése, továbbá a tanonczkérdésben s az ipartörvény módosítását illetőleg.

Befejezésül még meg kell emlékeznünk *Hornyánszky Viktor* nyomdatulajdonosnak, 10 éven keresztül buzgó és érdemdús egyleti elnökünknek 1882. május 21-én történt hirtelen elhunytáról, mely halálessettel egyletünket súlyos csapás érte. Az elnökválasztó közgyűlésen (u. é. június hó 25-én) azután egyhangúlag s közlelkességgel lovag *Falk Zsigmond* ur, a Pesti könyvnyomda-részvénytársaság igazgatója, szakmánk egyik legkiválóbb kapacitása, lön elnökké megválasztva, ki is azóta úgy kimagasló társadalmi állásánál fogva, mind pedig nagy anyagi áldozatok árán fáradhatlanul arra törekszik, hogy az egyletet minél tekintélyesebb és magasabb polcra emelje, mely nemes jóindulatból eredő iparkodás napról-napra örvendesebb sikert mutat föl.

Egy másik nagy csapás érte egyletünket dr. *Farkas Kálmán* egyleti orvosnak 1883. június 2-án bekövetkezett elhunytával. Dr. Farkas K. tíz éven át fungált mint orvosunk s tanácsadó barátunk és úgy, mint egy évvel előbb elhalt elnökünk – bold. Hornyánszky V. ur – elévülhetlen érdemeket szerzett magának az egylet és annak tagjai körül. Az egyleti vezetőség ezen haláleset után közkívánatra a pesti oldalra két egyleti orvost szerződtetett (a budai oldalon dr. *Petsits Márk* egyleti orvos már több mint 12 év óta működik), dr. *Hlatky József* és dr. *Ziffer Károly* urak személyében.

II. Pénztári kimutatás 1877-től 1883-ig

Dolgozatunk ezen részében kimutatjuk a *Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete* négy pénztára bevételi s kiadási tételeinek hullámvázát, oly megjegyzéssel, hogy miután az *egyesülés* 1876. nov. 1-én lépett életbe, az 1877. évi kimutatás ezen nappal veszi kezdetét, tehát 14 hónapra terjed.

1877-ik évben

Bevétel

Betegpénztár	10,090 frt 28 kr.
Rokkant-, özvegy- és árvapénztár	5,749 frt 60 kr.
Munkanélküliek és átutazók pénztára	3,283 frt 46 kr.
Önképző-osztályi pénztár	<u>3,197 frt 49 kr.</u>
Összbevétel	22,320 frt 83 kr.
Összes kiadás	<u>15,626 frt 49 kr.</u>
Marad többlet	6,694 frt 34 kr.

Kiadás

Betegsegélyre	6,498 frt 37 kr.
Temetkezési járulékra	1,335 frt 50 kr.
Rokkantsegély	810 frt – kr.
Özvegysegély	425 frt – kr.
Árvasegély ¹	48 frt – kr.
Munkanélküli segélyre	1,792 frt – kr.
Átutazók segélyére	909 frt – kr.
Önképző-osztály	2,773 frt 12 kr.

1878-ik évben

Bevétel

Betegpénztár	8,145 frt 32 kr.
Rokkant-, özvegy- és árvapénztár	3,198 frt 58 kr.
Munkanélküliek pénztára	2,733 frt 97 kr.
Önképző-osztályi pénztár	<u>2,172 frt 43 kr.</u>
Összbevétel	16,250 frt 30 kr.
Összes kiadás	<u>16,178 frt 75 kr.</u>
Marad többlet	71 frt 55 kr.

¹ Ezen segélyág az egyesüléssel lépett életbe.

Kiadás

Betegsegély	4,790 frt 40 kr.
Temetkezési járulék	1,060 frt 63 kr.
Rokkantsegély	1,799 frt 50 kr.
Özvegyssegély	400 frt – kr.
Árvasegély	532 frt – kr.
Munkanélküli segély	1,028 frt – kr.
Átutazók segélye	699 frt – kr.
Önképző-osztály	1,907 frt 40 kr.

1879-ik évben

Bevétel

Betegpénztár	8,447 frt 16 kr.
Rokkant-, özveg- és árvapénztár	3,332 frt 25 kr.
Munkanélküliek és átutazók pénztára	2,761 frt 80 kr.
Önképző-osztályi pénztár	<u>2,309 frt 68 kr.</u>
Összbevétel	16,850 frt 89 kr.
Összes kiadás	<u>16,297 frt 02 kr.</u>
Marad többlet	553 frt 87 kr.

Kiadás

Betegsegély	4,487 frt 03 kr.
Temetkezési járulék	600 frt – kr.
Rokkantsegély	2,430 frt – kr.
Özvegyssegély	300 frt – kr.
Árvasegély	888 frt – kr.
Munkanélküli segély	950 frt – kr.
Átutazók segélyére	483 frt 20 kr.
Önképző-osztály	1,377 frt 23 kr.

1880-ik évben

Bevétel

Betegpénztár	8,098 frt 34 kr.
Rokkant-, özveg- és árvapénztár	3,444 frt 30 kr.
Munkanélküliek-és átutazók-pénztára	2,775 frt 44 kr.
Önképző-osztályi pénztár	<u>2,363 frt 35 kr.</u>
Összbevétel	16,681 frt 43 kr.
Összes kiadás	<u>15,869 frt 09 kr.</u>
Marad többlet	812 frt 34 kr.

Kiadás

Betegsegély	5,213 frt 54 kr.
Temetkezési járulék	550 frt – kr.
Rokkantsegély	2,745 frt – kr.
Özvegyssegély	45 frt – kr.
Árvasegély	820 frt – kr.
Munkanélküli segély	802 frt – kr.
Átutazók segélye	478 frt 70 kr.
Önképző-osztály	1,937 frt 34 kr.

1881-ik évben

Bevétel

Betegpénztár	9,421 frt 12 kr.
Rokkant-, özveg- és árvapénztár	5,165 frt 68 kr.
Munkanélküliek és átutazók pénztára	3,227 frt 86 kr.
Önképző-osztályi pénztár	<u>2,886 frt 13 kr.</u>
Összbevétel	20,700 frt 79 kr.
Összes kiadás	<u>15,589 frt 86 kr.</u>
Marad többlet	5,110 frt 93 kr.

Kiadás

Betegsegély	3,821 frt 84 kr.
Temetkezési járulék	350 frt – kr.
Rokkantsegély	3,415 frt – kr.
Özvegyssegély	185 frt – kr.
Árvasegély	876 frt – kr.
Munkanélküli segély	626 frt – kr.
Átutazók segélye	435 frt 80 kr.
Önképző-osztály	2,456 frt 21 kr.

1882-ik évben

Bevétel

Betegpénztár	8,929 frt 07 kr.
Rokkant-, özveg- és árvapénztár	4,461 frt 48 kr.
Munkanélküli és átutazók pénztára	3,269 frt 13 kr.
Önképző-osztályi pénztár	<u>2,940 frt 50 kr.</u>
Összbevétel	19,600 frt 18 kr. ²
Összkiadás	<u>16,964 frt 59 kr.</u>
Marad többlet	2,635 frt 59 kr.

² Ezen összegbe az ezen évre esedékes takarékpénztári kamatok nincsenek beszámítva.

Kiadás

Betegsegély	5,396 frt 34 kr.
Temetkezési járulék	900 frt – kr.
Rokkantsegély	2,665 frt – kr.
Özvegysegély	150 frt – kr.
Árvasegély	844 frt – kr.
Munkanélküli segély	980 frt – kr.
Átutazók segélye	488 frt 80 kr.
Önképző-osztály	2,237 frt 35 kr.

Betegek álladéka 1877-től 1882-ig

Év	Kiadás betegsegélyre		Tagok létszáma az év végén	Betegek száma	Esik átlag	
	frt	kr.			1–1 betegre segélynap	az év 1–1 napjára beteg tag
1877 ³	6498	37	560 ⁴	216	33.93	16.408
1878	4790	40	538	194	27.84	14.212
1879	4987	03	563	188	26.97	13.240
1880	5213	54	639	169	34.35	15.291
1881	3821	84	640	194	21.17	11.231
1882	5396	34	717 ⁵	186	32.43	16.155

Az 1878–1882. évtizedben kiadatott összesen *betegsegélyre* 23,709 frt 15 kr., egy napot 90 krral számítva; beteg volt pedig ezen időben 931 tag, esik tehát egy-egy betegre 28.275 segélynap, – vagyis minden napra 14.779 beteg tag.

Mielőtt művünk e részét bevégeznők, nem mulaszthatjuk el a szives olvasó figyelmét egy-letünk *munkanélkülieket és átutazókat segélyező pénztárára* irányozni. A budapesti pályatársak dicsekedhetnek azzal, hogy ezen nagy horderejű segélyágot ők honosították meg az ausztriai és magyarhoni nyomdász-egyletekben, azaz a munkáskörökben. Ezen pénztár ugyanis, mint már említve lőn, nálunk 1871-ben lépett életbe, és csak utánunk alapítottak ilyet a brünni és később a bécsi kollegák egyletei.

Kíváncos volna, ha a többi iparágak is szerveznének ily közhasznú segélypénztárakat. – Ajánljuk továbbá ezen intézmény figyelembe vételét szélesebb, azaz magasabb köröknek is, különösen a jelen ipartörvény-módosítási mozgalomnál.

³ Illetőleg 1876. nov. 1-től egész 1877. végéig.

⁴ 1876. nov. 1-én számlált az egylet 586 tagot.

⁵ 1883 végén a tagok száma 768.

Németországban pl. már komolyan foglalkoznak a munkanélküli iparossegédek állami vagy községi uton történő gyámolításával; utalunk ezen tekintetben Bodelschwingh ref. lelkész és mások ismert kezdeményezésére.

* * *

Hogy az egyleti vezetőség a *rokkant-, özvegy- és árvapénztár* fölvirágzására is mindig kellő gondot fordított, kiderül az 1879. évi jelentés bevezetésében foglalt következő passusból:

»Minthogy valamennyi segélyezési ág biztosított föntartása az egylet legfőbb s egyetlen érdekét képezi, ugyszintén azok létrehozatala és föntartása annak legkiválóbb vívmányaként tekinthető, – az egyleti választmány szent kötelességének tartja a rokkant-, özvegy-és árvapénztár végleges és maradandó megszilárdítását emberbaráti értelemben a t. tagok buzgóságába ajánlani.«

Egyleti vagyon 1883. január 1-én

Készpénzben az I. hazai takarékpénztárban:

Betegpénztár	15,300 frt – kr.
Rokkantpénztár	14,525 frt 61 kr.
Munkanélküliek és átutazók pénztára	2,927 frt 95 kr.
Önképző-osztály	<u>1,800 frt – kr.</u>
Összesen	34,553 frt 56 kr.
Kézipénztár	314 frt 57 kr.

Ezenkívül az egylet tulajdonát képezi:

A Klauzál-utczai 16. sz. a. bérház 18,000 frt értékben.

Egy 12,995. sz. szőlődezsma váltsági kötvény 95 frt értékben.

Egy Wertheim-féle zárral ellátott tűzmentes pénzszekrény.

Fürdőjegyekben 350 frt.

Egyleti könyvtár és butorzat.

III. Halálesetek 1874-től 1883-ig

A következőkben adjuk a fentírt tiz évben a budapesti nyomdászság körében előfordult haláleseteket, az illetők életkorának és – a mennyire kifürkészhető volt – a halál-okoknak kiírásával. Bizvást kockáztathatjuk itt azon állítást, miszerint azon elhunytak háromnegyed része, kiknél a halál-ok kitéve nincs, a speciális nyomdászbetegségben, azaz tüdővészben halt meg, a fönmaradó rész pedig általánosan előforduló betegségekben.

1874-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	17	–
Szedő	17	–
Szedő	18	–
Szedő	18	–
Szedő	19	–
Szedő	20	–
Szedő	20	–
Szedő	21	–
Gépmester	21	–
Szedő	22	–
Szedő	23	–
Szedő	23	–
Szedő	25	–
Szedő	26	–
Gépmester	27	–
Szedő	29	–
Szedő	36	–
Ügyvezető (nyomó)	38	–
Szedő	41	–
Javitnok	45	–
Szedő	46	–
Szedő	48	–
Javitnok	51	–
Gépmester	54	–
Szedő	61	–
Szedő	64	–
Nyomó	71	rokkant ⁶

⁶ »Rokkant« alatt értjük az egyleti rokkantségilyt élvezetteket.

1875-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	17	–
Szedő	17	–
Szedő	18	–
Szedő	19	öngyilkos
Gépmester	19	–
Szedő	20	–
Szedő	22	–
Szedő	23	–
Szedő	23	–
Szedő	26	–
Szedő	32	–
Szedő	33	–
Gépmester	35	–
Ügyvezető (szedő)	40	–
Szedő	42	–
Gépmester	43	öngyilkos
Szedő	44	–
Szedő	45	–
Gépmester	50	–
Szedő	57	–
Szedő	65	kimerülés
Szedő	77	rokkant, aggkór

1876-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	19	–
Szedő	19	–
Szedő	22	–
Gépmester	23	csontszú
Szedő	23	–
Gépmester	24	–
Szedő	25	–
Szedő	25	–
Szedő	25	–
Gépmester	28	–

Szedő	29	–
Betüöntő	36	–
Szedő	38	–
Gépmester	48	köszvény
Szedő	48	elmebeteg
Gépmester	57	–
Szedő	64	rokkant, kimerülés
Gépmester	72	agchkór

1877-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	18	–
Szedő	18	–
Szedő	19	nem egyleti tag ⁷
Szedő	19	–
Gépmester	20	–
Szedő	21	öngyilkos, n. e. t.
Szedő	21	–
Szedő	22	–
Szedő	23	–
Gépmester	23	öngyilkos
Szedő	24	–
Szedő	24	elmebeteg
Szedő	25	–
Szedő	26	–
Szedő	28	–
Szedő	31	–
Szedő	32	–
Szedő	32	–
Szedő	32	csontszú
Gépmester	32	–
Szedő	38	–
Szedő	41	–
Gépmester	45	köszvény, n. e. t.
Gépmester	48	–

⁷ 1876. nov. 1-én az egyesüléssel megszűnt a tagsági kényszer és azóta vannak Budapesten nem egyleti tagok is.

Szedő	54	–
Betüöntő	65	kimerülés
Szedő	66	kimerülés
Szedő	76	rokkant, aggkór
Szedő	85	rokkant, aggkór

1878-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	17	–
Szedő	18	–
Szedő	18	n. e. t.
Gépmester	20	–
Gépmester	20	n. e. t.
Szedő	23	–
Szedő	23	–
Szedő	24	–
Szedő	24	–
Szedő	24	–
Szedő	25	–
Szedő	25	–
Szedő	27	–
Szedő	28	–
Szedő	28	–
Szedő	30	n. e. t.
Gépmester	35	–
Szedő	38	–
Szedő	38	–
Szedő	41	–
Gépmester	41	n. e. t.
Szedő	42	elmebeteg, n. e. t.
Szedő	42	–
Szedő	45	–
Szedő	48	elmebeteg
Ügyvezető (szedő)	48	n. e. t.
Betüöntő	49	–
Szedő	53	n. e. t.
Szedő	71	kimerülés

1879-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	19	n. e. t.
Szedő	21	–
Szedő	22	n. e. t.
Nyomó	22	–
Szedő	23	n. e. t.
Szedő	23	–
Szedő	23	–
Szedő	24	n. e. t.
Szedő	35	–
Gépmester	35	baleset folytán (munkaközben)
Szedő	36	n. e. t.
Gépmester	47	n. e. t.
Gépmester	48	–
Szedő	50	rokkant
Szedő	54	–
Szedő	59	szélhűdés
Szedő	60	kimerülés
Szedő	76	rokkant, aggkór

1880-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	18	–
Szedő	21	n. e. t.
Szedő	21	–
Szedő	23	–
Szedő	24	–
Szedő	24	–
Szedő	29	szélhűdés, n. e. t.
Szedő	30	n. e. t.
Szedő	32	rokkant
Gépmester	32	n. e. t.
Betüöntő	32	baleset folytán ⁸ , n. e. t.
Szedő	33	–

⁸ a Dunába fult.

Szedő	33	n. e. t.
Szedő	34	–
Szedő	36	–
Nyomó	69	baleset folytán ⁹

1881-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	19	n. e. t.
Szedő	20	n. e. t.
Szedő	22	baleset folytán ¹⁰ , n. e. t.
Szedő	23	n. e. t.
Szedő	23	öngyilkos, n. e. t.
Betüöntő	24	–
Szedő	25	n. e. t.
Szedő	27	–
Szedő	27	n. e. t.
Szedő	27	n. e. t.
Nyomó	28	–
Szedő	31	–
Szedő	31	n. e. t.
Gépmester	32	n. e. t.
Szedő	34	n. e. t.
Szedő	36	n. e. t.
Nyomó	37	n. e. t.
Szedő	38	n. e. t.
Szedő	41	rokkant
Szedő	42	n. e. t.
Szedő	49	n. e. t.
Betüöntő	51	–
Javitnok	51	n. e. t.
Javitnok	57	–

⁹ lábát törte menésközben.

¹⁰ a Dunába fult.

1882-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	20	n. e. t.
Szedő	20	–
Szedő	21	–
Szedő	22	n. e. t.
Szedő	22	n. e. t.
Szedő	25	–
Szedő	29	n. e. t.
Gépmester	29	–
Szedő	30	n. e. t.
Tömöntő	32	n. e. t.
Gépmester	33	–
Gépmester	36	–
Szedő	36	n. e. t.
Szedő	37	–
Szedő	50	szélhűdés
Szedő	52	–
Szedő	54	–
Gépmester	58	–
Szedő	65	rokkant, kimerülés
Szedő	67	rokkant, kimerülés
Nyomó	71	rokkant, kimerülés
Szedő	73	rokkant, kimerülés
Ügyvezető (szedő)	73	n. e. t.
Szedő	78	rokkant, aggkór
Szedő	80	rokkant, aggkór
Nyomó	81	rokkant, aggkór

1883-ik évben

Közelebbi foglalkozás	Életkor	Halál-ok és egyéb jegyzetek
Szedő	18	n. e. t.
Szedő	19	–
Szedő	20	n. e. t.
Szedő	22	–
Szedő	23	n. e. t.
Szedő	23	–

Szedő	23	–
Szedő	25	–
Szedő	25	csontszú
Szedő	25	n. e. t.
Szedő	27	–
Szedő	34	–
Szedő	34	rokkant
Szedő	39	–
Szedő	43	–
Szedő	43	–
Gépmester	53	szélhűdés
Betűöntő	60	rokkant, elmebeteg
Szedő	65	–
Ügyvezető (szedő)	85	n. e. t.

Az elhaltak életkoruk után következő számarányt mutatnak föl:

17 éves korban meghalt	5
18 éves korban meghalt	9
19 éves korban meghalt	10
20 éves korban meghalt	10
21 éves korban meghalt	8
22 éves korban meghalt	10
23 éves korban meghalt	19
24 éves korban meghalt	10
25 éves korban meghalt	12
26 éves korban meghalt	3
27 éves korban meghalt	6
28 éves korban meghalt	5
29 éves korban meghalt	5
30 éves korban meghalt	3
31 éves korban meghalt	3
32 éves korban meghalt	10
33 éves korban meghalt	4
34 éves korban meghalt	4
35 éves korban meghalt	4
36 éves korban meghalt	7
37 éves korban meghalt	2
38 éves korban meghalt	6
39 éves korban meghalt	1
40 éves korban meghalt	1
41 éves korban meghalt	5

42 éves korban meghalt	4
43 éves korban meghalt	3
44 éves korban meghalt	1
45 éves korban meghalt	4
46 éves korban meghalt	1
47 éves korban meghalt	1
48 éves korban meghalt	7
49 éves korban meghalt	2
50 éves korban meghalt	3
51 éves korban meghalt	3
52 éves korban meghalt	1
53 éves korban meghalt	2
54 éves korban meghalt	4
55 éves korban meghalt	–
56 éves korban meghalt	–
57 éves korban meghalt	3
58 éves korban meghalt	1
59 éves korban meghalt	1
60 éves korban meghalt	2
61 éves korban meghalt	1
62 éves korban meghalt	–
63 éves korban meghalt	–
64 éves korban meghalt	2
65 éves korban meghalt	4
66 éves korban meghalt	1
67 éves korban meghalt	1
68 éves korban meghalt	–
69 éves korban meghalt	1
70 éves korban meghalt	–
71 éves korban meghalt	3
72 éves korban meghalt	1
73 éves korban meghalt	2
74 éves korban meghalt	–
75 éves korban meghalt	–
76 éves korban meghalt	2
77 éves korban meghalt	1
78 éves korban meghalt	1
79 éves korban meghalt	–
80 éves korban meghalt	1
81 éves korban meghalt	1
82 éves korban meghalt	–
83 éves korban meghalt	–
84 éves korban meghalt	–
85 éves korban meghalt	2

Az 1874–1883-ik évtizedben meghaltak átlagos életkora:

Év	Halottak száma							Összesen elért életkor években	Jut 1–1 halottra átlag elért életkor években
	szedő	gépmeister	nyomó	betüöntő	javitnok	ügyvezető	összesen		
1874	20	3	1	–	2	1	27	901	33.10
1875	17	4	–	–	–	1	22	767	34.19
1876	11	6	–	1	–	–	18	625	34.13
1877	23	5	–	1	–	–	29	1008	34.22
1878	22	5	–	1	–	1	29	965	33.08
1879	14	3	1	–	–	–	18	677	37.11
1880	13	1	1	1	–	–	16	491	30.11
1881	17	1	2	2	2	–	24	795	33.03
1882	18	4	2	1 ¹¹	–	–	26	1194	45.24
1883	17	1	–	1	–	1	20	716	35.16
	172	33	7	8	4	5	229	8139	35.124

Az elhaltak átlagos életkora közelebbi foglalkozásuk szerint:

Foglalkozás	Halottak száma	Összesen elért életkor	1–1 halottnak átlagos életkora
Betűszedők	172	5697	33.21
Gépmeisterek	40	1605	40.05
Nyomók			
Betüöntők	8	349	43.05
Ügyvezetők	9	488	54.02
Javitnokok			

Statisztikai kimutatásunk annyiban hézagosnak mondható, a mennyiben nincsenek biztos adataink a felől, hogy a budapesti nyomdászok összes száma (egyleti és nemegyleti tagok együttvéve) évről évre miként variált. Azon baj, hogy nem bírunk saját létszámunk fölött sem biztos tudomással, akkor vette kezdetét, midőn az egyleti tagsági kényszer megszűnt, t. i. az egyesülés óta. Egész az 1873. évben bekövetkezett bécsi börzeválságig létszámunk minden évben rendesen a 900-at túlhaladta. 1873 után beállott a nagy üzleti pangás és jött a »hét sovány esztendő«, melyek alatt a nyomdászat is igen érzékenyen szenvedett; létszámunk 700-ra csökkent. 1880 óta lassan-lassan emelkedik ismét műiparágunk és ezzel természetesen létszámunk is, mely ma megint megközelíti a 900-at.

A közelebbi foglalkozást illetőleg a következő számarány vehető alapul a jelenlegi összes létszámhoz: 670 szedő, 100 gépmeister és nyomó, 40 betü- és tömöntő, 30 javitnok, 40 ügyvezető.

¹¹ Tömöntő.

IV.

Általános megjegyzések

Miután munkánk első három részében lehetőleg hűen felsoroltuk mindazon, a budapesti nyomdászok által több mint husz év óta testi s szellemi érdekeik megóvása céljából életbeléptetett s kisebb-nagyobb mérvű eredménnyel keresztülvitt intézményeket, hátra van még, hogy *anyagi*, illetőleg *kereseti viszonyainkról* is egyet-mást megemlítsünk.

A jelenleg érvényben álló fizetési árszabály 1872-ben jött létre közös megegyezés folytán a nyomdafőnökök és segédek közt. Azon körülmény tehát egymagában, hogy a mai fizetési módzat ugyanazon alapon nyugszik, mint ezelőtt több mint 10 évvel, eléggé világosan tanuskodik arról, hogy bérviszonyaink a silányabbnál is silányabbak. – Nappal dolgozó szedőknél a kereset 5–8–10–12 frt közt váltakozik. 12–13 frt mai napság már fényes kereset. Hirlapszedőink pedig, kik legnagyobbbrészt éjjel dolgoznak, aránylag véve még rosszabbul díjaztatnak, mert, ha tekintetbe vesszük, hogy a hétfő reggeli lapok miatt még a vasárnapi pihenési szünidőtől is megfosztatnak, keresetük azonban – értjük itt a magyar napilapoknál működőket – alig haladja fölül sok esetben a nappali szedőét 1–2 frttal, úgy mindenki egyet fog érteni velünk, ha azt mondjuk, hogy ezen díjazás nyomorúságos alamizsna, nem pedig tisztességes munkabér.

Hangsúlyoznunk kell itt, hogy a német napilapoknál a fizetési mód sokkal illendőbb. Okát ennek abban véljük találni, hogy gyakorlottabb német ujságszedő mai nap nagy ritkaság; – továbbá, hogy német-ajkú szaktársaink szívesebb összetartás által még mindeddig érvényben tudták tartani nagyjában a kedvezőbb üzleti körülmények közt kivívott tarifájukat.

Viszonyaink egyik legnagyobb kalamitása kétségen kívül a *hétfő reggeli lapok megjelenése*. A napilapoknál ennek következtébeni szünet nélkül való dolgozás által teljesen elidegenítették az illető munkás többi embertársaitól, de még saját családjától is, s így erkölcsrontólag hat az emberiségre. – Testületünk kebeléből tétettek ugyan már több ízben lépések ezen veszélyes baj megszüntetésére, de – daczára annak, hogy e törekvések a hivatott, pl. hirlapírói körökben és a nagy közönségnél is elismerésre s buzdításra találtak, – a jó igyekezet eredménytelen maradt. Hajótörést szenvedett mindenkor e fontos ügy egyes lapkiadók önzésének köszirtein. Kíváncsiak vagyunk, hogy fog-e az új ipartörvény ezen irányban is segíteni?

A *kilenczórai napi munkaidő* – szintén az 1872-ki ármozgalom egyik vívmánya – ma csak kevés nagyobb üzletben tartatik tiszteletben; rendesen 10 órán át dolgoztatnak, de van eset, hogy azon túl is, és pedig kárpótlás nélkül. A napilapoknál a munka 12–13 órán át tart, kivált ott, a hol estilap is megjelenik. – Egyéni véleményem szerint az összes iparostestületeknek, illetőleg a munkásosztálynak oda kellene törekedni, hogy államtörvényileg kimondassék, miszerint a napi munkaidő rendesen *nyolcz órát* túl ne haladjon; viszont a munkásnép lemondana az évben előforduló sok haszonnélküli ünnepnapról, kivéve karácsony, húsvét, pünköszt, István király és az újév napjait, miután ezek már ugyyszólván összeforrtak népünk szokásaival. A napi munkaidőnek redukálásával elérnének, hogy a jelen túlsok foglalkozás-nélküli munkaerő – mely a mechanizmus napról napra történő tökéletesbitése következtében folyvást szaporodik – keresetre tehetne szert és a munkásembernek elegendő ideje is maradna szellemi kiképzésére és testi erejének ápolására.

A munkaidőnek megszabása, valamint a bérkérdés megállapítása – mely két dolog egymással szorosán össze van kapcsolva – a munkásoknak elévülhetlen s sérthetlen *emberi jogát* képezi. Melegen ajánljuk tehát szaktársainknak, hogy e két ügyben sohase mulasszák el elég hangosan és erélyesen kívánalmaiknak s szükségleteiknek kifejezést adni. Emlékeztetjük őket *Deák*

Ferencz hazánk nagy fiának ama bölcs szavaira, hogy csak azon jog tekinthető elveszettnek, a melyet önkényt föladvunk.

A *tanonczkérdés* megoldására különösen nagy súlyt fektetett az önképző-osztály mindig. Így 1881. újévvel kísérletképen külön tanfolyamot nyitott tanonczok számára az egylet helyiségében a magyar, német és franczia nyelvben. Az oktatáson szép számmal vettek részt a tanonczok, de az ugyanaz évi július hóban tartott vizsga alkalmával kiderült, hogy itt sokkal gyökeresebb oktatás szükséges, miután a fiúk még a legelemibb alapfogalmakkal sem bírtak úgy a magyar, mint a német nyelvből. A szükségessé vált beható oktatáshoz pedig egyletünk anyagi viszonyai gyengék és így az egész tanfolyamot be kellett szüntetni. Azóta vesztegel a tanonczok oktatás-ügye és epedve várjuk, hogy az ipartörvény módosításánál oly intézkedések tétessenek, miszerint a szakegyletek anyagilag támogattassanak a magas kormány és a munkaadók részéről a tanonczoktatás keresztülvitelében.

A mai tanonczkodás rendszere tarthatlan és a legnagyobb veszélyekkel jár a jövőre nézve, mert ez által a képzetlen munkaerő ijesztő nagy számban szaporittatik. A fiú négy éven át vagy csupán csak *küldöncznek* tekintetik és a leghiányosabb szakkiképzetésben részesül, – vagy pedig *olcsó munkaerőnek*, melyet zsenge erejétől éjjel-nappali túleröltetés által lelkiismeretlenül megfosztanak. Ez utóbbi esetnek szomorú eredményét találjuk dolgozatunk III. részében, a halálozások statisztikájában.

Az első esetet illetőleg pedig, ha a fiú csak futárnak alkalmaztatik, a »fölszabadult« fiatal ember csakhamar saját kárán okulva, észreveszi, hogy »művészete« után nem bír tisztességesen megélni és legtöbbszörre más kenyérkeresetnek szenteli magát. Számításom szerint Budapesten évenként 20–25 kitanult nyomdász hagyja el pályáját és a legkülönbözőbb foglalkozásra vetik magukat. Vannak ugyan, kik fejlettebb szellemi képzettségükkel fogva vagy kedvezőbb anyagi körülmények folytán javitnak sorsukon, de a Gutenberg mesterségétől elpártolók túlnyomó része vajmi szegényesen tengeti tovább életét.

Az előbbiektől találunk: katonatiszteket, állami, városi, községi, vasuti, távirdai és magán-hivatalnokokat, színészeket, zenetanítókat, önálló üzlettel bíró kereskedőket, korcsmárosokat, kávésokat, szatócsokat, továbbá biztosítási és hirdetési ügynököket stb. A nagyobb nyomdákban alkalmazott könyvelők, pénztárnokok stb. szintén többszörre tanult nyomdászok.

A másodhelyen említettek között pedig találkoznak: napidíjas irnokok, pénzügyőrök, vasuti málházók és fékezők, városi tűzoltók, pincérek, zenészek, kocsisok, hordárok, targonczások, üzleti, hivatali s fürdő-szolgák, urasági inasok, zsákhordók, napszámosok építéseknel és gyárakban stb. stb.

Kérdem, miért kínlódtak ezek négy esztendőn át a nyomdákban mint »tanonczok«?

Ily szomorú körülmények között nem lehet csodálni, hogy a segédek csakis a jelen tanoncz-rendszer radikális reformálásától várják sanyarú helyzetük javítását. Ezen radikális reform pedig abban culminál, hogy a tanoncztartási jog bizonyos rendszabályok által korlátoztassék, mely szabályok érvényesítésénél a segédeknek is jusson határozó szerep. Másodsorban pedig kívánjuk, hogy a fölvetett tanoncz kellően ki is képeztessek szakmájában, a mi csak rendezett szakiskolák útján történhetik, és itt is a segédek egyenjogú közrehatása mellett.

Kóros állapotaink fölötti reflexióink végén nem mulaszthatjuk el a szives olvasó figyelmét egy, tulajdonképeni tárgyunktól valamivel távolabb eső körülményre irányozni, mely igen lényeges befolyással volt és van még ma is eddig ecsetelt balviszonyainkra. Értjük itt az *iparszabadság* kártékony befolyását műiparágunk fejlődésére.

Noha elvben hő pártolói vagyunk az iparszabadság eszméjének, és különösen Magyarországot illetőleg, – a hol az ipari vállalkozás még csecsemő-korát éli és most kezd nagyobb mérvű lendületnek indulni, – ezt fontos és nem eléggé megbecsülhető tényezőnek tekintjük, mely egyedül képes hazai iparunk versenyképességét a külföldével egy színvonalra emelni, – mégis a nyomdászatot illetőleg némi megszorításokat okvetlen szükségesnek vélünk. – Elodázhatlanná vált ezen megszorítás különösen a vidéki nyomdatulajdonosok érdekében, kik a jelen szabadonczsággá fajult üzleti viszonyok között rohamos pusztulásnak vannak kitéve.

Szerény nézetünk e tekintetben a következőkben pontosul össze: A *fővárosban* álljon bárki-nek szabadságában nyomdát nyithatni; kivételt csak a kis nyomdák képezzenek, melyek csupán taposó vagy ugynevezett amerikai sajtókkal működnek. Ily kis nyomdák nyithatására csakis tanult nyomdász kaphasson engedélyt. Miután továbbá tudvalevő dolog, hogy ezen kis nyomdák korlátozott működési körükben tanonczot a kívánt tökélyvel kitanítani nem képesek, úgy ne is legyen megengedve az ilyen üzlet tulajdonosának tanonczokat tartani. – A *vidékre* nézve pedig azt tanácsolnánk, hogy ott szoríttassék meg a nyomda-nyithatási engedély olykép, hogy csakis tanult nyomdász nyerhessen arra engedélyt. Nagyobb nyomdák nyitása azonban, melyek több mint két nagy gyorsajtóval kezdik működésüket, akárkinek enged-tessék meg. Ily nagy üzletek a »gyárak« rangosztályába soroltassanak.

Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, miként kívánatos volna az is, hogy az összes fővárosi nyomdák szintén »gyáraknak« tekintessenek és mint ilyenek *külön gyártörvény* hatálya alá állíttassanak. – Ezen gyártörvény különösen szigorú rendszabályokat foglaljon magában a rendes napi munkaidőre, továbbá a női és gyermekmunka szabályozására, illetőleg betiltására nézve. E tekintetben ajánlanánk mintául a jelenlegi *svájci* gyártörvényt.

Egészségügyi viszonyainkat illetőleg helyén találjuk a nyomdák belső berendezésére vonatkozólag a következőket idézni dr. *Ziffer Károly*, buzgó egyleti orvosunk 1883. nov. hó 11-én tartott fölolvasásából:

»Meglátogattam az összes budapesti nyomdákat és ezen alkalommal meggyőződtem, hogy a legtöbb nyomdahelyiség nem felel meg az egészségtan követelményeinek és hogy még sok kívánni valót hagynak hátra. Igaz, hogy a nagyobb nyomdák meglehetősen jó berendezéssel, különösen tág és jól világított termekkel bírnak, de a levegő ezekben sem a legtisztább. A legtöbb könyvnyomda Budapesten olyan rémitő tikkasztó levegővel bír, hogy az idegen, ki ilyen levegőhöz nincsen szokva, csak visszatartott lélegzettel haladhat át e helyiségeken. Találtam pinczehelyiségeket, melyeknek fekete falai arra utalnak, hogy azelőtt szénraktárak voltak; oly barlangok, mélyen a föld gyomrában, hova egy napsugár sem hatolhat. Más nagy nyomdák megint olyanok, hogy a tér vízszintes válaszfal által két helyiségre, egy alsóra és egy felsőre van osztva, úgy, hogy az alsó munkahelyiségben összegyűlt rossz levegő még a felsőbe is hatol és az ottani munkásokat önkénytelen gőzfürdőnek teszi ki.«

A fölolvasás további folyamából az is kiderül, hogy csupán csak *öt* fővárosi nyomda bír alkalmas szellőztető készülékkel.

A *Nyomdászok Közlönye* című helyben megjelenő szaklap 1883. aug. hó 16-ki száma következő épületes leírást hoz egy fővárosi »műintézet«, illetve zugnyomda helyiségéről:

»Corvina-nyomda a neve egy volt gabonapinczének.

Az akadémia-utcza a mellett, hogy igen keskeny, többnyire 3–4 emeletes házakból van építve, e ház-óriások a világosságot elfoglalván, a földszinti helyiségek már meglehetősen sötétek. De miután itt még emberek laknak, nincs mit keresnünk. Térjünk a patkányok birodalmába, a

pinczébe. Vagy harmincz lépcsőn lemenve, formamosó és egyéb requisitumokon keresztül bukdácsolva, a kimustrált gabonapinczéből nyomdává változott »termekbe« jutunk. Dohos szag és nyirkos levegő üti meg orrunkat, párosulva a gyorsajtón avasodott olajjal. Ez a »gépterem«. A falak köröskörül mellig érő deszkázattal vannak burkolva, a mint ez már a gabonapinczéknél szokásos. Körültekintve, néhány vézna, elcsigázott inasgyerek surran el mellettünk, egy boltozott nyílás felé törekedve, melyen át kísérteties fényben néhány alakot látunk görnyedezni. Ezek betüszedők lehetnek! No, akkor itt lesz a szedőterem. De közeljünk a hely felé... Szent isten!... Irgalmazz e szegényeknek!... Minő levegő! Keressük az ablakot... nincs – csak a falba vájt két rácsozott lyuk, melyeken át a magasba nézve, önkénytelenül Szibéria ólombányái jutnak eszünkbe. Hát a hol állunk, nem ólombánya? Bizony az, csak hogy a szabad Magyarországon! És itt szedik és nyomtatják a »Nemzeti Ujság«-ot és ölik a »nemzeti munkaerőt«. Hogy a bagno-beli rabbal addig tapostatják a malmot, míg kileheli nyomorult lelkét, azt értjük, de hogy ez őskori halálra ítétek barlangjához hasonló siralomházban emberekkel egész nap és éjen át dolgoztatnak, az valóban lelketlenség. Sokkal egészségesebb pinczelakásokból kellett már szegény munkáscsaládoknak kihurczolkodniok és e nyomorult, dohos vermet még »Corvina-nyomdának« merik keresztelni. Hisszük azonban, hogy a közegészségügyi tanács nem fog soká késni e cholerafészek fertőtlenítésével.«

Lakásviszonyaink tekintetében félremagyarázást kizáró módon ad fölvilágosítást *Kőrösi József* jeles statisztikusunk legújabb műve: »Budapest fővárosa az 1881. évben«, melynek első füzetében a *túlnépes lakások* rovata alatt azt olvassuk, hogy Budapesten 4785 túltömött lakás létezett az utolsó népszámláláskor (1881. évi január 1-én), mely lakásokban 43,815 egyén iratott össze; ezek között pedig 158 *könyvnyomdász*, tehát majdnem hatodrésze az összes budapesti szaktársaknak. Ezen visszás helyzet, nézetünk szerint két oknak tulajdonítható. Először, mivel sokan közülünk rossz kereseti viszonyaik miatt nem képesek nagyobb összegű házbért fizetni és másodsor, miután a kis lakásoknak folyton történő lerombolása és csak nagy, luxus-épületeknek építése folytán a kisebb lakhelyiségek egyre drágulnak és így kénytelen több család közös hajlékot használni.

Érdekes adatokra akadtunk *budapesti munkásviszonyaink* tekintetében dr. *Gerlóczy Gyula* és dr. *Dulácska Géza* urak »Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása« című munkájában, mely mű 1879-ben Budapest fővárosa által lőn kiadva, a magyar orvosok és természetvizsgálók XX. nagygyűlése alkalmából.

E nagybecsű munkában dr. *Osváth Albert* ur többek közt következőkép nyilatkozik:

»Ha fővárosunkban a különböző vagyoni s műveltségi osztályok egészségi állapotát vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy a vagyonos osztály nemcsak kevesebb megbetegedési esetnek van kitéve, mint a vagyontalan, hanem még ugyanazon kóralakok is a vagyonosabb osztály egyénein szelidebb, kevésbé romboló lefolyásúak, mint a szegényebb osztálynál. Ez áll a felnőttekre s a kisdedekre egyiránt, sőt az utóbbiakra hatványozott mértékben. A szerencsétlen, nyomorral küzködő proletár nem képes a kellő gondoskodással venni körül szülötteit. – S itt az oka fővárosunk oly magas halálozási arányának. *Budapest lakosságának több mint háromnegyede olyan társadalmi osztályhoz tartozik, mely egészségügyi tekintetben a legjobban van sújtva.* Résztint napszámosok, résztint szolgálatban levők, résztint munkások ezek. Ezen végtelen nagy halálozási arány teszi aztán az összes fővárost is oly kedvezőtlen hírűvé e tekintetben. Oly nagy levén Budapesten a proletár-osztályokhoz tartozó egyének száma, nem lehet csudálkoznunk rossz egészségügyi viszonyain sem.

»Budapest is, mint a legtöbb európai főváros, azon tételt igazolja, hogy a szegénységgel egyenes arányban áll a házasságok és gyermekek számának növekedése, a mi viszont épen a szegénységnél fogva hatalmas tényező azon nagy gyermekhalálozás előidézésében, a melyről a mi fővárosunk még kissé túlzottan is híres. A főváros leggazdagabb részei: a bel- és Lipótváros, s e kettő az, melyben legtöbb felnőtt korú egyén s legkevesebb házasság található, ellenben legszegényebb részek a külső Józsefváros, Ferenczváros, a kültelek és Kőbánya, és itt leggyakoribb a házasságkötés is. Természetes, a sok házasságból sok gyermek is származik. A szegény ember nem viselhet rá gondot, a gyermek törékeny mint a pohár, s így a sok szegény gyermek közül sok elhal. Egyébiránt az is tény, hogy a vagyonosabb osztály általán nem oly termékeny, mint a szegény osztály. Egy igen csinos úrnő mondta nekem egyszer, hogy a sok gyermek nem noble dolog, igazi elegáns embernek kevés gyermeke van.«

Ugyane munkában egy másik helyen a következő figyelemre méltó statisztikai adatok találhatók:

»A főváros egész területén 1878-ban (210 katonával együtt) 12,874 egyén halt el, és pedig 7,008 férfi és 5,866 nő. Az 1878-ra kiszámított polgári népszámhoz (305,576) a katonait is (13,959) hozzácsatolván, a főváros össznépe ssége 319,530 lelket számlál. A halálozások évi arányszáma szerint 1000 lakosra 40.3. Hogy azonban az 1878-ki halandósági coëfficienst a mult évek halandósági arányszámaival összehasonlithassuk, azt a 210 katonai halott leszámításával a polgári népességre is kell kiszámítanunk. Ezen számítás szerint a polgári lakosság halandósági coëfficiense 1878-ra lesz 1000 lakos után 41.4, vagyis a mult évihez képest 0.3-al magasabb. Ha az utolsó öt évi adatokból, mint melyek már az egyesített főváros egész területére vonatkoznak, átlagot számítunk, akkor az öt évi időszakra a halandósági arányszám 41.8 lesz; az 1874-ik évi e szerint az átlagon *felül* áll, az 1875-ki jóval *alább*, az 1876. és 1877. évek csak kevéssel kisebbek, míg az 1878-ki az öt évi átlaggal teljesen megegyez. (Az angol »Registrar general« jelentéséből közöljük a következő nagyvárosok halandósági arányszámait 1878-ra 1000 lakos után: Madras 48.0, Sz.-Pétervár 47.1, Alexandria 45.9, Trieszt 36.2, München 34.6, Nápoly 33.1, Berlin 29.9, Boroszló 29.9, Róma 29.8, Bécs 29.6, Brüssel 28.0, Drezda 24.7, Páris 24.6, London 23.5, Stockholm 22.4, Kopenhága 22.1, Christiania 18.5.)«

Észrevétel nélkül nem hagyhatjuk továbbá a következő mindenesetre föltűnő jelenséget. Ugyanis a *Közgazdasági Értesítő* című hivatalos lap 1883. évi nov. hó 29-én megjelent 48-ki száma »A munkások részére fönnálló humanistikus intézmények« cím alatt hosszabb közleményt hoz, mely fölsorolja a hazában létező különböző munkás-segélyző-egyleteket. A cikk az országban lévő ipar- és kereskedelmi kamarák jelentései nyomán készült s az a furcsa a dologban, hogy a budapesti kamara nem találta érdemesnek egyletünket s annak meg nem vetendő messzeható működését jelentésében egy szóval is megérinteni. A vidéki kamarák közül is csak egy-kettő emlékszik meg az illető kerületben lévő nyomdászegyletről, holott vidéki egyleteink is kezdenek már elég dicséretre méltó tevékenységet kifejtteni, a mi már azon egy körülményből is világosan kitűnik, hogy ezen egyletek össze-vissza 300 tagot számlálnak s több mint 20,000 frtnyi alaptőke fölött rendelkeznek. Hivatalos jelentésben legalább is több pontosságot vártunk volna el.

Ezzel munkánk végére érve, még csak néhány szavunk volna kedves pályatársainkhoz. Vegyék figyelembe az ezen dolgozat szűk keretébe foglalt adatokat s fontolják meg, hogy csupán csak emberbaráti kötelességüket teljesítik, midőn segédkezet nyújtanak közös jólétünk előmozdítására. Ebbeli érzelmeink hű tolmácsolója gyanánt ide iktatjuk záradéku l *Külföldi*

Viktor derék kartársunk szavait a szakegyletek nagy jelentőségéről és hivatásáról »A munkásegyletek céljai« című röpiratában:

»A ki munkás létére önmagának és övéinek jót akar: az lépjen be a szakegyletbe! A ki munkáerejét a lehető legmagasabb áron eladni, munkaadója részéről való üldöztetés és elnyomatás elől óva lenni, betegségben, vándorlás és vétlen elbocsátás esetében segélyezve lenni akar: az legyen tagjává a szakegyletnek! Ki azt vallja, hogy túlságosan hosszú munkaidő a testet s az életet megrontja, megszorított munkaidő pedig mindkettőnek hasznos: az irassa be magát a szakegyletbe! – Szóval – azon sok szenvedés és viszontagság ellen, melyek a munkás életét keserítik, egy kitűnő szer létezik, s ez – a szakegylet. Nem oly értelemben adjuk e tanácsot, mintha a szakegylet azon bűvös vessző volna, mellyel egy éjjelen át a paradicsomot lehetne e földre varázsolni, – hanem azért, mert egyes-egyedül csak ezek szorosan összetartó egyesülésében rejlik a meggyőzhetetlen erő, mellyel a munkás egymaga nem rendelkezik.«